

16

BM EN DE BEZETTING EN BEVRIJDING VAN BREDA

'De Poolse tank' | Websitefoto van de Stg. Jaarlijkse herdenking van de bevrijding van Breda

De 2^e wereldoorlogsgeschiedenis van Breda wordt gemarkeerd door twee bijzondere gebeurtenissen: De paniekerige evacuatie van de bevolking in mei 1940 en de triomfantelijke opmars van de Eerste Poolse Pantserdivisie in oktober 1944. De evacuatie geschiedde uit angst voor bombardementen op de stad vanwege de aanwezigheid van een Franse troepenmacht. De Bredanaars raakten verstrooid in België en Noord-Frankrijk. Een aantal van hen kwam in Sint Niklaas om het leven. Wrang genoeg doordat juist de school waarin zij waren ondergebracht werd gebombardeerd. Achteraf beschouwd bleek het evacuatiebevel aan de bevolking nogal voorbarig te zijn geweest, want de Duitsers koesterden helemaal geen plannen voor een luchtaanval op onze stad. Breda ontkwam nogmaals aan een grootschalige vernieling door de behoedzame wijze waarop de 1^e Pantserdivisie onder aanvoering van generaal Stanislaw Maczek de bezetter uit de stad verdreef. Onder de burgerij vielen daarom slechts enkele tientallen slachtoffers, maar onder onze bevrijders een paar honderd. Het merendeel daarvan ligt begraven op het ereveld aan de Ettense Baan (dat het grootste Poolse ereveld van Nederland is). Na de oorlog keerden veel Polen niet terug naar het door de Russen bezette vaderland, maar bleven hier wonen. Uit dankbaarheid voor de rol van de nieuwe ingezetenen bij de bevrijding,

liet 'de burgerij' een Mariakapel bouwen. Deze, in de volksmond zogeheten, 'Poolse kapel' staat in een parkje nabij de kruising van de Wilhelminasingel en Claudius Prinsen-laan. Hij werd op 31 oktober van het Mariajaar 1954 onder grote belangstelling van de Bredase bevolking ingewijd.

'De Poolse kapel'

In de als baldakijn gebouwde Mariakapel bevindt zich een mozaïekafbeelding van de Zwarte Madonna van Częstochowa. Deze stad in het zuiden van Polen heeft als bedevaartoord voor katholieke gelovigen eenzelfde status als Lourdes en Fatima (citaat en foto: Erfgoedweb Breda)

De bezetting van Breda duurde ruim vier jaar. Van zingen kwam in die jaren niet veel terecht. De evacuatie verstrooide om te beginnen natuurlijk ook alle zangers. Hoewel de bevolking spoedig nadien toestemming kreeg om naar huis terug te keren, was het lot van menig zanger ongewis. Dit blijkt uit een bewaarde brief die president Tony Smits van Waesberghe rondstuurde. Hierin laat hij weten *het zeer op prijs te stellen van u eenig bericht te krijgen, indien het U bekend mocht wezen, dat deze of gene zangersvriend hetzij eenig letsel heeft gekregen, hetzij nog niet teruggekeerd is.* Of er werkelijk slachtoffers onder de BM-leden zijn gevallen, is niet bekend. Wel dat de

repetities op 3 juli 1940 werden hervat. De animo bleek echter niet erg groot. De tijden waren ongewis en de zorg om ongeschonden de oorlogsjaren door te komen overheerste. Bovendien gold een beperkende maatregel die het verenigingsleven bemoeilijkte. Na 22.00 uur mocht er zich bijvoorbeeld niemand meer op straat bevinden. Onder druk van de avondklok verplaatste het bestuur de avondrepetitie naar de zondagmiddag. Het bleef evenwel kwakkelen met het repetitiebezoek en men besloot in januari 1943 (na eerdere kortere opschortingen in 1941 en 1942) definitief te stoppen met alle activiteiten in de hoop op betere tijden.

Bij de vergadering waarin het besluit tot opschorting van alle activiteiten werd genomen ontbrak Tony overigens. De president was namelijk in juli 1942 opgepakt en geïnterneerd in kleinseminarie Beekvliet in Sint Michelsgestel (dat deel uitmaakte van wat bekend staat als Kamp Haaren). In Beekvliet gijzelde de SS een doorsnee van de Nederlandse elite als reactie op het gevangennemen van Duitsers in Nederlands-Indië. Ontegenzeggelijk behoorde de president tot de nationale elite. Hij gaf immers leiding aan de toen grootste en modernste brouwerij van ons land. Mogelijk heeft ook zijn weigering om in maart 1942 met BM op te treden voor de Rijks-Radio-Omroep een rol gespeeld. Deze omroep viel onder de supervisie van de Kultuurkamer. Dit instituut moest erop toezien dat alle kunstuitingen bijdroegen aan de nationaalsocialistische ideologie van 'de Germaanse verbondenheid' met eigen land en volk. Culturele gezelschappen die geen lid waren van de Kultuurkamer konden het geven van concerten en dergelijke wel vergeten. BM zelf was niet aangesloten, maar als lid van de Nederlandse bond van Zangersverenigingen indirect aan het censurerende instituut verbonden. Maar het strekt Tony tot eer dat hij op de betreffende uitnodiging per ommegaande liet weten "tot zijn spijt" niet aan verzoek te kunnen voldoen.

Tony kwam ongeschonden uit het interneringskamp en tien dagen na de bevrijding van Breda stuurde hij bijgaande brief "Aan de 'werkende leden!' (ofwel de zangers) van BM. Met de toevoeging - *Alle Bredasche zangers zijn welkom*- verscheen deze oproep ook in de noodkranten van vrijdag 10 november. De uitnodiging had evenwel bar weinig effect. Of met de woorden van de auteurs van '125 jaar KZBM': *Na de bevrijding van Breda komt het verenigingsleven zo moeizaam op gang dat het eerder lijkt op een langzame doodstrijd.* Onder de gegeven omstandigheden stelde het bestuur vervolgens in februari 1946 haar mandaat ter beschikking om de leden in de gelegenheid te stellen na te gaan en/of eventueel voorstellen te doen die ertoe kunnen leiden de moeilijkheden te boven te komen. Daartoe ging de 'Commissie van Bijstand' aan de slag met daarin Ad Takx als onverzettelijke BM-pleitbezorger. De voorstellen van de commissie leidden in elk geval mede door diens toedoen tot het besluit om de vereniging niet op te heffen, maar "met kracht den wederopbouw ter hand te nemen". Kortom: *Over Ad Takx en 'den wederopbouw' van BM.*

Breda werd op 29 oktober 1944 bevrijd. Zoals bekend geldt voor heel Nederland 5 mei 1945 als bevrijdingsdag. De jaarlijkse 5 mei - bevrijdingsfeesten worden traditioneel voorafgegaan door de 4 mei – dodenherdenkingen en wat het herdenken van de oorlogsslachtoffers aangaat kan BM bogen op een lange staat van dienst.

Breda, 9 November 1944

Aan de werkende leden!

Nu het oogenblik is aangebroken, waarop onze trotsche Nederlandsche driekleur – hopelijk voorgoed – in de straten van Breda kan wapperen en daarmee een nieuwe episode van ons nationaal en stedelijk leven is ingezet, roep ik alle werkende leden van onze Koninklijke op om Zondag, 12 dezer, te half twee in ons zaaltje aan de Haven samen te komen, teneinde onze repetities te hervatten.

Herboren door verdrukking, leed, spanning en angst gedurende ruim vier jaren, moeten wij pogen om met vereende krachten ons Mannenkoor wederom op te bouwen.

Ik hoop U allen weer te zien!

Met Nederland moge ook ons Mannenkoor herrijzen!

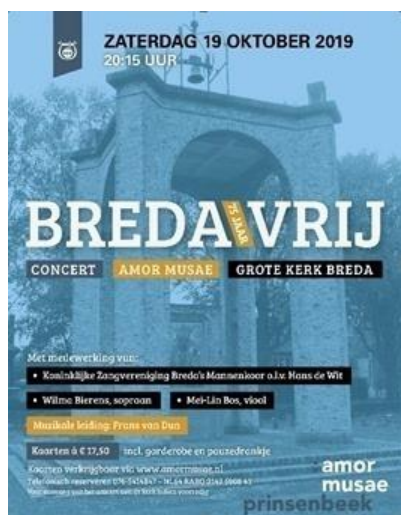
Met zangersgroet,
De Voorzitter.

Gedurende enige decennia is herdenkingsmonument 'De Vlucht' in park Valkenberg de vaste plaats van samenkomst voor de 4 mei - plechtigheden in Breda. Het beeld dateert uit 1955 en heeft op verschillende plekken in de stad gestaan. In 1999 verkreeg 'De Vlucht' een definitieve standplaats in ons stadspark. Een heel bijzondere herdenkingsplechtigheid was in 2015, het jaar waarin BM haar 150^e verjaardag vierde. In aansluiting op de officiële kranslegging bij het monument werd er door BM (begeleid door een uniek gelegenheidsorkest) in de Grote Kerk namelijk een indrukwekkende uitvoering gegeven van het complete 'Requiem in D moll' van Luigi Cherubini. De uitnodiging daartoe kwam van de 'Stichting 4 mei Dodenherdenking Breda'. Nadien liet de voorzitter daarvan in een bedankbrief weten: *We hebben gisteren genoten van een schitterend uitgevoerd requiem van Cherubini!! Het paste ook perfect in de dodenherdenking. Knap en gedurfd om zo'n moeilijk werk aan te pakken, in te studeren en uit te voeren! Complimenten!!*

Herdenkingsmonument *De Vlucht* in het Valkenberg
Het bronzen beeld is ontworpen door de Bredase kunstenaar Hein Koreman (1921-2012). Het beeld, dat oorspronkelijk *De Trek* heette (vanwege het kind dat aan de arm van haar moeder trekt), werd in 1955 op de hoek van de Parklaan en Wilhelminastraat onthuld. 'De Trek' riep bij velen in Breda echter herinneringen op aan mei 1940, toen de bevolking op de vlucht sloeg voor de naderende Duitsers. Het beeld werd daarom steeds vaker 'De Vlucht' genoemd en werd daarmee een oorlogsmonument. Het heeft op verschillende plekken gestaan: Parkstraat (1955-1959), Ginnekenstraat (1959-1965), Politiebureau Markendaalseweg (1965-1999), Breda. Op verzoek van het Oranjecomité en het 'Comité 4 en 5 mei' heeft het beeld in 1999 een prominente rol gekregen bij de dodenherdenking op 4 mei, er worden dan veel bloemen bij het monument gelegd. Het is zorgvuldig gerestaureerd door de zoons van de kunstenaar en in april 1999 herplaatst in het park (bron: Kunst in Breda)

Aan de oorlogsgeschiedenis van Breda kleeft ook het 'het drama van de Vloeiweide' op 4 oktober 1944. Ter gelegenheid van de 70^e verjaardag van deze trieste gebeurtenis heeft BM op verzoek van het 'Herdenkingsraam Drama Vloeiweide' ter plaatse met het zingen van twee liederen een bescheiden hommage gebracht aan de slachtoffers op de Vloeiweide nabij Rijsbergen. Ingetogen, maar zeer indrukwekkend was eveneens een kort optreden op verzoek van 'The Last Post Association' op 21 september 2014 in de Menenpoort van Yper. Op eervolle uitnodiging stond BM met andere woorden op de Vloeiweide en onder de Menenpoort. Dit was ook in en om het Maczek Memorial het geval.

Affiche (met daarop de afbeelding van 'De Poolse kapel') van het concert in de Grote Kerk op 19 oktober 2019 ter gelegenheid van de 75^e verjaardag van de bevrijding van Breda.

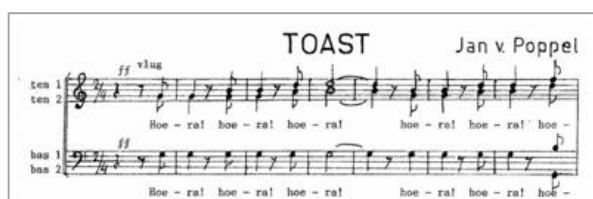
Behalve al dan niet ingetogen herdenkingsconcerten heeft BM vanzelfsprekend ook, vanaf 'de aftrap' op 29 oktober 1945 in de Grote Kerk, een reeks feestelijke bevrijdingsconcerten gegeven. Soms met 'hoge gasten' uit binnen- en buitenland onder het publiek, waaronder bijvoorbeeld Stanislaw Maczek zelf, of (toentertijd nog) prins Willem Alexander). Onder de 'verzameltitle' *BM – Breda Vrij – Concerten* ligt het accent op enkele bijzondere uitvoeringen in lustrumjaren. Voordien gaat de aandacht echter nog uit naar een kerstviering in Poolse sferen. En ter afsluiting van dit hoofdstuk maken we nog een muzikaal uitstapje aan de hand van Bohuslav Martinu.

Logo van de op 17 juli 1996 opgerichte Stg. Jaarlijkse herdenking van de bevrijding van Breda

Over Ad Takx en ‘den wederopbouw’ van BM

Het heeft niet veel gescheeld of BM had de 19^e eeuw niet overleefd. Maar een wonder geschiedde en dankzij ‘de ferme hand van Franz’ zijn we inmiddels alweer een eind op streek in de 21^e eeuw. Dat ‘wonder van Breda’ openbaarden we reeds in hoofdstuk 4 onder ‘De dynastie Smits van Waesberghe’, maar komt neer op een charismatische ‘preek’ van ene Jan van Poppel waarna het aantal leden binnen een week van ca. 20 naar zo’n 200 (!) steeg. Dat het voortbestaan van BM op de drempel van de 20^e eeuw aan een zijden draadje hing, had o.a. te maken met voortdurende bestuurlijk malheur. Het was destijds een komen en gaan van bestuursleden, inclusief presidenten. Wat ook een rol speelde bij de leegloop van het koor waren de nogal regenteske verhoudingen tussen de veelal uit notabele kringen afkomstige bestuurders en de ‘werkende leden’. Niet voor niets werd in 1903 de ‘Commissie van bijstand’ in het leven geroepen *ten einde de band tussen leden en bestuur te verstevigen* (zie eveneens hfd. 4 onder ‘De dynastie Smits van Waesberghe’)

Jan van Poppel zal weinigen iets zeggen. Zijn *Toast*, dat in 1966 op de BM-repertoirelijst kwam te staan, heeft sindsdien echter ontelbare keren op verjaardagen van zangers aan Haven 7 geklonken (zie ook hfd. 7 onder ‘Aan BM opgedragen of in opdracht geschreven’). Haven 7 werd overigens aangekocht om alle ‘vanwege Jan’ toegestroomde zangers te kunnen herbergen (zie hfd. 5 ‘Op netten stand gelegen’).

Ook in de eerste naoorlogse jaren was BM op sterfenvan na dood. Van alle geregistreerde leden kwamen er bij de in november 1944 hervatte repetities slechts zo’n 20-tal zangers (waarvan maar 2 bassen) opdruiven. Menigeen bedankte van lieverlee ook voor het koor en nadat het bestuur zich vervolgens demissionair verklaarde, had het *er alle schijn van dat het Koninklijk Breda’s Mannenkoor zijn tijd had gehad*. De opnieuw geactiveerde Commissie van Bijstand kwam gelukkig dus, na en-

kele uitsluitend voor ‘werkende leden’ toegankelijke vergaderingen, tot een andere conclusie. Wel werd geadviseerd om *het aantal werkende leden in het bestuur* (2 man sinds de instelling van de commissie) *uit te breiden*. Aldus geschiedde en *deze bestuurswijziging en nieuwe acties die werden gevoerd hadden zeer gunstige resultaten. Het ledenaantal steeg, terwijl meerdere jongeren regelmatig toetraden*.

In februari 1946 lag het lot over het voortbestaan van de vereniging dus expliciet in handen van de overgebleven zangers van weleer. Een van hen was Ad Takx die nadien als *de juiste man op de juiste plaats* werd benoemd tot eerste secretaris en *mede dank zij zijn inspanningen begint het koor uit een diep dal te kruipen* (alle citaten uit ‘125 jaar KZBM’).

Ad Takx (1914 – 1990)

Maar liefst 54 van 76 jaar die hij is mogen worden, heeft Ad besteed aan ZIJN Mannenkoor. In 1936 (dus op 22-jarige leeftijd!) werd hij lid en na de oorlog is hij degene geweest die ons mannenkoor voor de ondergang heeft behoed. Hij wist de leden bij elkaar te brengen, hij wist de toenmalige voorzitter Tony Smits van Waesberghe over te halen om aan te blijven en hij zorgde er toen voor dat B.M. weer in oude glorie kon herrijzen. Op 5 juni 1946 werd hij benoemd tot secretaris, een functie die hij meer dan 25 jaar met grote inzet en deskundigheid zou bekleden. Daarna werd hij in 1971 lid van het Algemeen Bestuur en benoemd tot Erelid van onze vereniging. Aan zijn inzet dankt ons koor zijn voortbestaan na de oorlog en wij zijn hem grote dank verschuldigd voor alles wat hij in die jaren daarna heeft gedaan (Bron: ‘In memoriam Ad Takx’ door Hans Talboom in ‘Goeie Berichten’ | Jrg.1990 – Nr.2).

Dankzij Ad kon BM weer *in zijn oude glorie herrijzen*, staat er in de fototekst hierboven te lezen. Ook deze herrijzenis van de vereniging mag best als een wonder worden bestempeld, want na WO II was kort gezegd ‘alles anders’. Elders wezen we o.a. reeds op de invloed van ‘de radio’ en ‘het voetbal’ op de belangstelling voor mannenkoren (zie bijv. hfd. 10 onder ‘Over halfvolle zalen, legen stoelen en gele kaarten’). In ieder geval werd het eerste bevrijdingsconcert van BM op 29 oktober 1945 een flop door

gebrek aan interesse van de kant van de stadsgenoten die in *het gouden tijdperk* niet zo heel lang voordien (zie hfd. 6) nog massaal uitliepen voor 'hun' koor. Ook de recensie van het betreffende concert maakte pijnlijk duidelijk dat het chauvinistische tij was verlopen en dat de bakens verzet dienden te worden. In het verslag werd met verzuchting geschreven over heldentenoren en pathetische zangstukken en het weer ondergedompeld worden in de echte oude stijl (zie ook verderop bij 'BM - Breda Vrij - Concerten').

'Den wederopbouw' van BM dient uiteraard niet alleen op het conto van Ad Takx geschreven te worden. Uit het volgende citaat blijkt bijvoorbeeld dat met name ook twee (overigens door Ad aange-trokken) naoorlogse dirigenten een cruciale rol bij dat proces hebben gespeeld: *Dit proces wordt nog versneld wanneer Willem Robert Jr. op grond van zijn leeftijd in 1948 afscheid neemt. Onder zijn opvolgers Wim de Rooij (1948-1952) en Louis Suijkerbuijk (1952-1961) wordt in muzikale zin definitief afscheid genomen van de 19^e eeuw en beweegt het ledenbestand zich langzaam maar zeker in de richting van de honderd.* Dat muzikale afscheid betekende de introductie van nieuw repertoire waaronder negro-spirituals en Kozakkenliederen. Dit in navolging trouwens van de Mastreechter Staar (zie bij hfd. 7 onder '1903 | Toast' en hfd.14 onder 'Dag Der Mannenzang'). Maar oog was er ook voor het werk van hedendaagse Nederlandse

componisten (zoals Henk Badings en Oscar van Hemel) Naar aanleiding van een concert in januari 1949 o.l.v. Wim de Rooij vermeldde De Stem dan ook "dat het in de goede richting gaat: geen lieder-tafelstijl, maar gezond en fris werk". Onder direc-tie van Louis Suijkerbuijk timmerde BM ook na-drukkelijk weer aan de internationale weg met op-tredens in België, Duitsland en Zwitserland (zie hfd. 17). Als secretaris was Ad Takx prominent be-trokken bij de organisatie rondom alle optredens. Welke rol hij heeft gespeeld toen het koor in oktober 1959 in Antwerpen haar medewerking mocht verlenen aan de uitvoering van Beethovens 9^e symfonie, viel niet te achterhalen. Maar onge-twijfeld heeft deze grote verbinder in ongewisse tijden er uit volle borst de koorfinale *Alle Menschen werden Brüder* mee staan zingen.

Noot: Zie voor Willem Robert jr. bij hfd. 2 onder 'Statuut 1895| Zangvereniging Breda's Mannenkoor'; voor Wim de Rooij bij hfd. 4 onder 'Zo vader, zo zoon' en voor Louis Suijkerbuijk bij de inleiding op hfd. 10 en onder 'Nobody knows, een spiritueel intermezzo' in datzelfde hfd.

Over 4 mei – dodenherdenkingen

De eerste officiële nationale dodenherdenking -en daarmee ook in Breda- was op 4 mei 1946. In de beginjaren hadden deze herdenkingen een sober karakter met 'slechts' de vlag op overheidsgebouwen halfstok en twee minuten stilte. Van lieverlee werden de plechtigheden met kransleggingen, toespraken, stille tochten en muzikale omlijsting uitgebreider en ceremoniëler van aard. In de eerste jaren na de oorlog werden herdenkingen her en der in stad, waaronder op het KMA-terrein, ge-organiseerd. Vanaf 1950 is het Valkenbergpark de vaste plaats van samenkomst. Aanvankelijk rondom het door Jaap Kaas vervaardigde *Monument*

voor de Gevallen 1940 – 1945 nabij de ingang van het park aan de Catharinastraat. Nadat *De Vlucht* van Hein Koreman in 1999 haar definitieve standplaats verkreeg, is dit meer in het hart van het park gelegen oorlogsmonument de aangewezen plek voor de herdenking. De praktische organisatie van de ceremonies ligt sinds 1990 in handen van de in dat jaar opgerichte Stichting *4 mei Dodenherdenking Breda*. Sindsdien wordt ook veel aandacht besteed aan de educatieve overdracht van oorlogsherinneringen onder jongeren. Bovendien worden zij ook actief betrokken bij de herdenkingsplechtigheden. Met betrekking tot de ge-

schiedenis van de plaatselijke 4 mei herdenkingen treffen we in '125 jaar KZBM' de volgende passage aan: *In 1970 neemt het koor voor de laatste maal deel aan de traditionele dodenherdenking, waarvan het vanaf het begin zijn medewerking heeft verleend. Nergens viel echter te achterhalen waarom daar na 24 jaar een einde aan kwam en, m.u.v. 1970, ook niets wat betreft de programmatische bijdrage. In ieder geval duurde het tot 2009 alvorens BM weer 'in beeld kwam'.* Het daaropvolgende

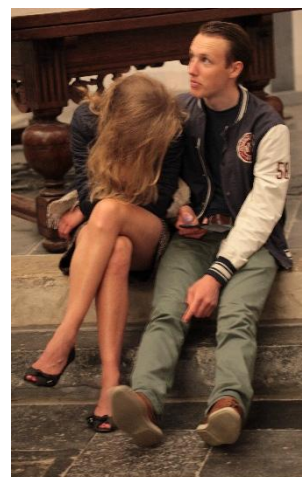
4 mei optreden was in 2015, d.w.z. 70 jaar na de bevrijding van Breda en 150 jaar na de oprichting van BM. Een memorabel jaar m.a.w. waarin ook de integrale uitvoering van het *Requiem in D moll* van Luigi Cherubini als een absoluut hoogtepunt in de koorhistorie kan worden bestempeld. Daarop volgende optredens in 2022 en 2025 waren daarom vanzelfsprekend bescheidener en traditioneel van opzet.

Programma		
<u>SOLDATENREQUIEM</u>		Bohuslav Martinu
Solisten :	Rom Kalmo - bariton	
	Kees Bornewasser - piano	
	Tijn van Eijk - orgel	
Begeleiding:	Belgisch Nationaal Koperensemble (directeur Theo Mertens)	

Bij de afbeeldingen: 'Knipsels' uit resp. het programmaboekje *CONCERT door de Koninklijke Zangvereniging "Breda's Mannenkoor" op maandag 4 mei 1970 in de Grote Kerk te Breda bij gelegenheid van de Dodenherdenking* en uit de flyer m.b.t. het Herdenkingsconcert op 4 mei 2015 | Kranslegging bij 'De Vlucht' door Bas Kooijman (li.) en Carel Hubert, resp. secretaris en voorzitter van de 4 mei stichting. Bas, BM-zanger sinds 2012, trad in 2010, op verzoek van Betty Adank (zie bij de inleiding op hfd. '9 | BM, mannen-onder-elkaar') toe tot het stg. bestuur en is sinds mei 2012 de secretaris ervan.

Noot: Merk op dat zowel in 1970 als 2015 een 'groot (meerdere) werk' werd uitgevoerd, namelijk *De Veldmis* ('Soldatenrequiem') van Bohuslav Martinu en het *Requiem in D moll* van Luigi Cherubini. 'Grote werken' zijn eigenlijk een uitzondering op het BM-repertoire vanaf 1865 tot heden en het betreffen vnl. ook missen, zoals: *De Boheemse Herdersmis* van Jan Jakub Ryba, de *Deutsche Messe* van Franz Schubert en de *Krönungsmesse* van Wolfgang A. Mozart (elders meer hierover). | PS. Een 'groot werk' dat ook op het programma van 1970 stond, was het driedelige *Mysteria* dat Otto Deden in 1967 in opdracht van het gemeentebestuur had geschreven (zie bij hfd. 7 onder 'Aan BM opgedragen of in opdracht geschreven').

Oud en jong onder de indruk onder de indruk van *Il Requiem in do minore* van Luigi Cherubini | Foto's: Ben Kaanders

Bij de uitvoering van het Requiem in de bomvolle Grote Kerk werd BM begeleid door een uniek gelegenheidsorkest bestaande uit leden van het kamerorkest *Archi Amici* van Carlo Nabbe; leden van het kamerorkest *Camera Musicorum Bredana* van Paul de Meyer en koperblazers en slagwerkers van *Nieuwe Veste* van Pieter Zwaans. Het gezamenlijke optreden maakte een overrompelende in-

druk op alle aanwezigen. Dat bleek niet alleen uit een (op een dodenherdenking ietwat ongepast) oorverdovend applaus, maar ook uit een krantenverslag waarin de BM-zangers werden uitgeroepen tot 'De Messi's van de toonkunst'. Ook niets dan lof in een ingezonden brief waaruit het volgende citaat:

We hebben gisteren genoten van een schitterend uitgevoerd requiem van Cherubini!! Knap en gedurfd om zo'n moeilijk werk aan te pakken en uit te voeren! Complimenten!! Het koor kwam er schitterend uit, met dit op het lijf geschreven werk. Er staat wel een even een koor zeg, goeiedag!

In de Bredase Bode van 13 mei 2015
Door Rinie Maas

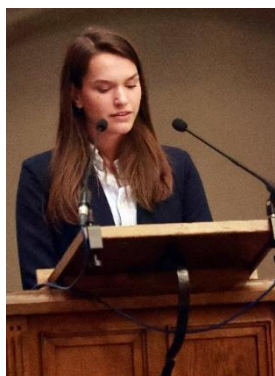

Luigi Cherubini en Erato, de muze van de hymne, het lied en de lyrische poëzie, op een schilderij uit 1842 van de Franse kunstschilder Jean-Auguste-Dominique Ingres (1780 - 1867) | Voordat Cherubini (1760 - 1842) het Requiem in D moll schreef, componeerde hij een requiem voor gemengd koor. In zijn tijd was dat erg revolutionair. 'De Kerk' keurde het werk dan ook als 'ongepast' af. Luigi koos eieren voor zijn geld en schreef daarom nadien een dodenmis voor louter mannenstemmen. Deze uit zeven delen bestaande compositie uit 1836, die Cherubini naar verluidt voor zijn eigen begrafenis had bestemd, wordt alom als *een juweel in de muziekgeschiedenis* beschouwd. Het *Dies Irae* (Dag des oordeels) vormt een uitschieter in het verder "vredig en ingetogen" geheel, dat wil zeggen (citaat: klassiekemuziek.nl): *Trompetten en pauken en een haastig zingend koor waarbij de omhoog klimmende toonladderfiguren opvallen. Het is alsof men de weg naar de hemel zoekt.*

Noot: In 2015 werd een 4-stemmig arrangement van het Requiem van de hand van Hans de Wit uitgevoerd. O.l.v. Jan Verbogt zong BM het werk al eens in 1978, maar dan in de originele 3-stemmige zetting (voor Jan Verbogt, zie bij hfd.15 onder '1978 | Česká mše vánoční')

BM is een 'kind van de 19^e eeuw' en daarmee 'van de Romantiek' (zie hfd. 2). Daaruit valt te verklaren waarom BM zich in de loop der tijden heeft ontwikkeld van een typische *liedertafel* tot een eclectisch koor dat van vele stijlmarkten thuis is.* Deze variëteit ziet men ook terug in de vergelijkbare programma's van de herdenkingsconcerten in 2009, 2022 en 2025 met daarop werken van bijvoorbeeld Giovanni da Palestrina (Renaissance), Friedrich Händel (Barok), Franz Schubert (Romantiek), Wolfgang Amadeus Mozart (Classicisme), Willy Richter (muziek v/d 20^e eeuw) en Karl Jenkins (muziek uit de moderne tijd). Hieraan kunnen nog negro-spirituals en hymnen uit de Russisch-orthodoxe liturgie worden toegevoegd.

*Noot: Zie het essay '1865-2015 | BM, door romantiek gedreven' dat te vinden is op www.bredaasmannenkoor.nl/historie.

Programma op 4 mei 2025

TITEL	COMPOSITIEUR
1. BEATI MORTI	F. Mendelssohn
2. THE AWAKENING	J.M. Martin
3. PIE JESU DOMINE	N. Verhoeff
4. LACRIMOSA	W.A. Mozart
Gedicht "Meisje" van Jip van der Steeg (leerling OLV Breda)	
5. LES MARTYRS deel 2 Prière	C. Gounod
6. KYRIE	J. Rheinberger
7. BENEDICTUS	K. Jenkins
8. VENI JESU	L. Cherubini
Gedicht "Dankbaar" van Lieve den Hertog (leerling OLV Breda)	
9. ABIDE WITH ME	W. Monk

Grote Kerk, 4 mei 2022

Bij de foto's van Ben Kaanders: Nellerieke van Helvoort (leerling OLV Breda) draagt haar gedicht *De Oude Vrouw* voor | Paul Depla (re.), sinds 2015 burgemeester van Breda én beschermheer v/h Breda's Mannenkoor (zie ook hfd. 14 onder 'Burgemeesters, de visitekaartjes van BM')

Vrijheid geef je door

Het drama op de Vloeiweide komt er in het kort op neer dat de boswachterswoning op 4 oktober 1944 door de Duitse soldaten werd bestormd en opgeblazen. Hierbij kwamen 9 mensen (waaronder de moeder en 3 kinderen van de boswachter) om het leven. De bestorming geschiedde omdat in de woning een clandestiene radiopost van een verzetsgroep o.l.v. van Paul Windhausen was gevestigd. Als represaille werden nadien ook nog eens 8 mannen gefusilleerd. Aan deze dramati-

[illegible]

...en onder Menenpoort

Gedurende de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) werd de monumentale Vlaamse stad Ieper door de Duitsers systematisch met zware artillerie in puin geschoten. Dat begon in november 1914 waarbij o.a. de uit de Middeleeuwen stammende Lakenhallen met brandbommen werd bestookt en het vuur oversloeg op de naastgelegen St. Maartens Kathedraal. Na vier jaar was 'de klus geklaard' en de gehele stad verworden tot een spookstad zonder inwoners. Wie vandaag de dag door het bruisende centrum wandelt, moet echter over veel verbeeldingskracht beschikken om zich een geruïneerde stad voor de geest te kunnen halen. Als het aan de Britten had gelegen, zou dit stadshart er nog steeds als een *modern Pompei* bijgelegen hebben. Onder druk van de verdreven bewoners werd Ieper evenwel in oude luister hersteld, maar: *Ter compensatie mochten de Britten aan de Menenpoort het grootste van alle Britse oorlogsmonumenten bouwen* (bron: VRT-dossier nov.1918 'Stad Ieper werd verwoest en is verzezen'). De officiële inhuldiging van de *Ypres Menin Gate Memorial* was op 24 juli 1927 en sinds 2 juli 1928 wordt hier elke avond (!) stipt om 20.00 uur een sobere, maar indrukwekkende *Last Post Ceremony* gehouden. Op 21 september 2014, dus in het honderdste jaar na het uitbreken van de 'Groote Oorlog', stond BM onder de erepoort. Op die enerverende dag met partners en Vrienden werd ook gezongen in de herbouwde kathedraal en een bezoek gebracht aan het, in de imposante Lakenhallen gevestigde, *Flanders Fields Museum*.

500.000 soldaten stierven rond Ieper, maar 100 jaar na de Eerste Wereldoorlog viert de regio feest.

Bij de resp. afbeeldingen: De in classicistische stijl gebouwde Menenpoort (foto: Marc Ryckaert) | museumlogo | de verwoeste St. Maarten Kathedraal (die in de periode 1922-1930 werd herbouwd) | kop boven een plaatselijk vvv - artikel en BM onder de Menenpoort alwaar voor naar schatting ruim duizend aanwezigen (evenals als op de Vloeiweide) *Tebe Poem* en *Pie Jesu* werd gezongen. De stilte nadien was adem-

benemend | PS. Tijdens de drukbezochte mis om 11.00 uur in de kathedraal werden, behalve voornoemde liederen, o.a. delen uit de *Rheinberger Messe* van Josef Rheinberger en de hymne *King all Glorious* van George M. Vail uitgevoerd.

Over The Last Post Ceremony

De organisatie van de dagelijkse weer of geen weer 'groet aan de gevallen' ligt in handen van de *Last Post Association*. De 5 à 10 minuten durende ceremonie heeft een vast verloop. Na het commando 'geef acht' spelen klaroenspelers *The Last Post*; wordt een strofe uit het gedicht *For the fallen* van Laurence Binyon met de belofte *We will remember them* voorgedragen; wordt een minuut stilte in acht genomen; is er gelegenheid voor het leggen van kransen e.d. en tenslotte met een 'reveille' (een oproep om waakzaam te blijven) besloten. *Soms zijn er ook (militaire) muziekkorpsen of koren die optreden tijdens de ceremonie*, aldus vvv-informatie. 'Soms'. Het BM-optreden in een bijzonder herdenkingsjaar mag daarom best als eervol worden aangemerkt (foto: Gerda Prins).

Noot: De Menenpoort draagt de namen van 54.395 vermiste soldaten van het Britse Gemenebest die sneuvelden in de Ieperboog tijdens de Eerste Wereldoorlog en geen bekend graf hebben (bron: Wikipedia)

In en rondom het Maczek Memorial

Foto: www.maczekmemorialbreda.nl | Femke Klein

Op uitnodiging van de *Stichting Maczek Memorial Breda* heeft BM op 5 mei 2024 een intiem concert gegeven in de beperkte ruimte van het Memorial. Onder de ongeveer 90 toehoorders waren veel kinderen en kleinkinderen van de Poolse bevrijders van Breda. *Een buitengewoon mooi concert*, kon uit de mond van een van aanwezigen opgetekend worden. Aan de uitvoering lag een overwogen

programma ten grondslag. Met o.a. *Beati mortui* van Felix Mendelssohn werden de gevallen voor onze vrijheid herdacht. De uitvoering van *Prayer for Ukraine* (Oleksandr Konyski) vroeg om aandacht voor een actuele oor-logssituatie. En in bijvoorbeeld het *Chor der Gefangenen* uit de opera *Fidelio* van Ludwig van Beethoven resoneerde de bevrijding. Uit volle borst werd tenslotte het lijflied van de 1^e Poolse Pantserbrigade *-Pantcerni chlopsy-* (mee)gezongen.

Omslag van het programmaboekje

Het Bredaas Verhaal

De officiële opening van het *Maczek Memorial Breda* vond plaats op 24 oktober 2020. Het beheer ervan is in handen van de gelijknamige stichting die in 2017 werd opgericht. Voor de brede doelstelling van de stichting verwijzen we graag naar de hierboven vermelde website, maar het belangrijkste aspect daarvan is het d.m.v. educatieve en culturele activiteiten (zoals het BM-concert) levend houden van de herinneringen aan de bevrijding van Breda door 1^e Poolse Pantserdivisie onder aanvoering van generaal Stanislaw Maczek. Kortom, het accent ligt op het blijvend vertellen van, zeg maar, 'het Bredaas verhaal'. Bijzonder in dit verband is dat onze erevoorzitter Hans Talboom (zie hfd.7 | Hans Talboom, zanger van de eeuw) een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de deze intentie. *Het Bredaas Verhaal* is namelijk de titel van een lessenspakket dat Hans ter gelegenheid van de 70^e verjaardag van de bevrijding van Breda in 2014 op verzoek van (o.a.) de MM-stichting voor alle leerlingen van de groepen 7 en 8 van het basisonderwijs in Breda heeft geschreven.

Bij de afbeelding: Omslag van het door Hans Talboom samengestelde lessenspakket over 'Het Bredaas Verhaal' dat in de Bredase Bode van 08-10-2014 als "een uiterst belangrijk Bredaas leerstuk" werd aangemerkt. Uit waardering voor o.m. ook zijn jarenlange inzet als gastheer van het voormalige Generaal Maczek Museum (de voorloper van het Maczek Memorial) ontving Hans op 19-03-2023 in het Memorial uit handen van de Poolse minister 'For War Veterans and Victims of Oppression' mr. Jan Jozef Kasprzyk de hoge *Pro Patria* onderscheiding.

Over een herbegravenis en een ceremoniële kranslegging

In de loop van haar geschiedenis heeft BM tweemaal als het ware rondom het nog niet bestaande Maczek Memorial opgetreden. De eerste keer op dinsdag 29 oktober 1946 toen er acht 'her en der' begraven Poolse soldaten werden herbegraven op de achtergelegen begraafplaats Zuylen. De tweede keer bij een ceremoniële kranslegging op 30 oktober 1994 op de voorgelegen Poolse Erebegraafplaats ter gelegenheid van de 50^e verjaardag van de bevrijding van Breda.

De geschiedenis van *Begraafplaats Zuylen*, ‘een tuyn met een schoone beuke heg’ begint (aldus de schrijvers van het geciteerde boek uit 1998) met den 17^e Mey 1826. In dit historische naslagwerk wordt door Piet Buurmans en Cees Hoosemans summier verwezen naar de begrafenis van generaal Maczek ‘op Zuylen’. Bijzonderheden over de genoemde herbegravenis zijn in dit boek of elders echter nergens gevonden. Het is dus gissen naar

de muzikale omlijsting van de ceremonie. Ongetwijfeld zal door BM wel het in 1945 ingestudeerde Poolse Volkslied gezongen zijn. Mogelijk ook *Dies irae* van Willem Robert, de vader van toenmalig dirigent Willem Robert jr. (zie bij hfd. 2 onder ‘1895 | Statuut Zangvereeniging Breda’s Mannenkoor’) en/of het *Requiem aeternam* voor vierstemmig mannenkoor van de Duitse componist Peter Cornelis (1824-1874).

Bij de afbeelding: Foto van Tripadvisor v/h oorlogsmonument op de Poolse Erebegraafplaats aan de Ettensebaan met hierop de inscriptie ZA WASZA I NASZA WOLNOSC – VOOR UW EN ONZE VRIJHEID en het logo van de 1^e Poolse Pantserbrigade. Het ereveld werd op 24 juni 1963 geopend. Noot: Alle in en om Breda gesneuvelde Poolse militairen van het 9^e Infanteriebataljon werden in de in periode tussen eind oktober 1944 en april 1945 begraven op het ereveld van de begraafplaats a/d Vogelenzanglaan in Ginneken/Breda.

De 50^e verjaardag van de bevrijding van Breda werd op grootse wijze gevierd (zie bij ‘BM – Breda Vrij – Concerten’). Op de derde dag van het programma vond een ceremoniële kranslegging plaats op de erebegraafplaats aan de Ettensebaan. De krans werd, in aanwezigheid van honderden veteranen en autoriteiten uit binnen- en buitenland, gelegd door toenmalig Pools ambassadeur

Stanislaw Komorowski. Een BM-selectie had de eer om deze plechtigheid te mogen opluisteren. Gezongen werden het geliefde wiegenlied *Lulajże Jesuniu* (zie bij hfd. 15 onder ‘Van Mary had a baby tot Blue Christmas’), het lijflied van 1^e Poolse Pantserbrigade, *Panterni chlopsy* en ter afsluiting de massaal meegezongen *Hymn państwowy Polski*, ofwel het Pools Volkslied.

Bij de afbeelding: Stanislaw Komorowski (1953 - 2010) was van 1994 tot 1998 Pools ambassadeur in Nederland. In 2010 kwam hij bij een vliegtuigongeluk nabij Smolensk in Rusland om het leven

Laatste eer voor generaal Maczek – zonder BM

Kort na de viering van 50 jaar bevrijding overleed Stanislaw Maczek op 102-jarige leeftijd in zijn Schotse woonplaats Edinburgh. Overeenkomstig zijn wens werd hij tussen zijn manschappen aan de Ettensebaan begraven. De begrafenis vond onder grote belangstelling en met militaire eer plaats op 23 december 1994. Anders dan waarvan jarenlang een beetje was uitgegaan, werd er voor het laatste eerbetoon aan de in 1946 tot ereburger van de stad benoemde generaal geen beroep op BM gedaan. Op verzoek van de familie werd de aan de begrafenis voorafgaande plechtige uitvaartdienst in de Grote Kerk opgeluisterd door de (uit zangers van het Sacramentskoor bestaande) *Chorale van de Grote Kerk*.

Bij de afbeeldingen: Iconische (Stadsarchief)foto van generaal Maczek uit 1944 | Militaire kistdragers bij de begrafenis op het ereveld (foto: Johan van Gorp/Stadsarchief Breda) | polonia.nl - foto v/h graf van Stanislaw Maczek

Een kerstviering in Poolse sferen

Ter gelegenheid van de 35e verjaardag van de bevrijding van Breda organiseerde het 'Comité Nederland - Polen | Breda' op 24 december 1979 "een kerstviering voor de Polen en mét de burgerij". De voorganger van deze bijzondere eucharistiedienst was Stanislaw Nowak, een aan het Kapucijnenklooster in de Schorsmolenstraat verbonden Poolse pater. Twee solisten van de opera van Warschau – Bożena Kinasz-Mikołajczak (sopraan) en Stefan Mikołajczyk (tenor) – én BM verzorgden de muzikale omlijsting van de mis. De solisten zongen o.a. (samen met de honderden aanwezige Polen) het openingslied *Wśród nocnej ciszy* (Midden in de nachtelijke stilte) en het slotlied *Przybieżeli do Betleem Pasterze* (Er kwamen herders naar Bethlehem). BM bracht *Gdy się Chrystos Rodził* (Als Christus is geboren), *Lulajże Jezuniu* (Slaap in, kleine Jezus) en *Psystompny do szopki* (Laat ons naar de kribbe gaan) tijdens de eredienst ten gehore. De Poolse sfeer van die kerstavond kreeg extra accent vanwege de medewerking eraan door de *Folkloristische dansgroep 'Polonia'* en de *Poolse Volksdansgroep 'Mazur'*.

Uit het krantenverslag: 'Polen vierden kerstmis in Grote Kerk in Breda'

Honderden Polen vierden maandagavond kerst in de Grote Kerk aan het Kerkplein. Onder het motto: "Kerstviering voor de Polen en mét de burgerij" werd iedereen aan de ingang ontvangen door het Pools comité gehuld in klederdracht. Met de wens "Wesołych Świąt", wat prettige kerstdagen betekent, begon de eucharistieviering (citaat: Dagblad De Stem d.d. 27-12-1979) | Medewerking aan de ontvangst werd ook verleend door de *Folkloristische dansgroep 'Polonia'* en de *Poolse Volksdansgroep 'Mazur'*. De leden hiervan vormden een erehaag en deelden de programmaboekjes, in de vorm van kunstig vervaardigde kerstkaarten, uit. | Noot: 'Polonia' hield na 32 jaar in 1981 op te bestaan, maar beleefde in 1990 een doorstart met de oprichting van de (nog altijd actieve) 'Bredase Culturele vereniging Polonia'. Over het voortbestaan van 'Mazur' viel weinig meer te achterhalen dan dat de groep rondom 2000 bij gebrek aan leden moeilijke tijden beleefde, maar destijds nog wel actief was. 'Destijds', dus naar alle waarschijnlijkheid is de dansgroep al geruime tijd geleden een stille dood gestorven.

Poolse kerstmis in Grote Kerk met solisten uit Warschau

(Van een onzer verslaggevers)

BREDA – Met medewerking van de stichting Brabantse Muziek federatie wordt op maandagavond 24 december om zeven uur in de Grote Kerk, ter gelegenheid van het feit dat Breda dit jaar 35 jaar geleden werd bevrijd, een Poolse kerstmis gehouden.

De 'kerstkaartomslag' van het programmaboekje met opgeplakt knipwerk uit fineer. Het vervaardigen en ondertekenen van honderden van deze kaarten in drie verschillende versies moet een monnikenwerk zijn geweest. Niet bekend is door wie het handwerk werd verricht.

Over het Poolse BM-repertoire

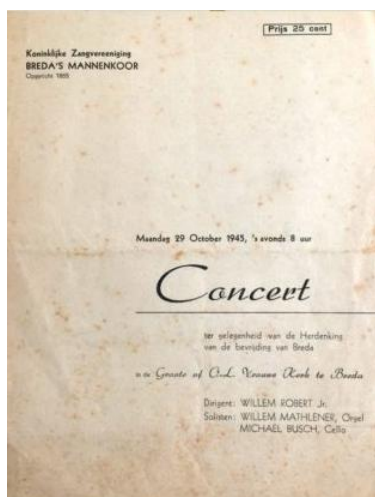
Het eerste Poolse lied op het BM-repertoire was de *Hymn państwowy Polski*, ofwel het Poolse Volkslied dat in 1945 t.b.v. een benefietconcert werd ingestudeerd (zie hieronder bij 'De aftrap'). De hierboven aangehaalde door BM gezongen kerstliederen werden in 1972/73 door Otto Deden, de initiator van ons kerstconcert, geïntroduceerd. Naar verluidt was BM in die jaren het

eerste Nederlands mannenkoor met Poolse kerstliederen op haar repertoire (zie bij hfd. 15 onder 'Rondom Kerstmis'). Dit oeuvre werd in de negentiger jaren van de vorige eeuw m.n. door Marcel Verhoeff uitgebreid met *Bog się rodzi* (De Heer is geboren), *Mędrzy świata* (Wijze mannen van de wereld), *Wśród nocnej ciszy* (Midden in de nachtelijke stilte) en *Jesu Malusiński* (Klein Jezukens). T.g.v. 50 jaar bevrijding 'tekende' Marcel in 1994 ook voor *Pantcerni chłopsy* (het eerder genoemde lijdlied van de 1^e Poolse Pantserdivisie).

Bij de (ongedateerde oude) afbeelding v/h Kapucijnenklooster: Na de bevrijding van Breda werden een aantal Poolse militairen in dit klooster ondergebracht. Nadien werd de kapel ervan het 'domicilie' van voornoemde pater Nowak en zijn Poolse parochiegemeenschap. In de vervlogen tijden van de voor katholieken verplichte zondagsmis kon men hier al om 6.00 u. terecht voor de zgn. 'vissermis'. Ook BM maakte hiervan meermaals gebruik (zie bij hfd. 17 onder '1957 | Bad Godesberg').

Over de BM – Breda Vrij – Concerten

1945 | De aftrap

Het allereerste 'BM - Breda Vrij - Concert' avant la lettre (zie inleiding) was dus op 29 oktober 1945. In feite betrof het een benefietconcert waarvan de baten waren bestemd voor een op te richten monument ter nagedachtenis van de voor onze vrijheid gesneuvelde Poolse soldaten. De belangstelling ervoor was evenwel zeer teleurstellend. Per saldo was er zelfs sprake van een *aanmerkelijk financieel tekort*.

Affiche van het eerste o.l.v. Willem Robert jr. door BM gegeven benefietconcert in de Grote Kerk op 29 oktober 1945 m.m.v. organist Willem Mathlener en cellist Michael Busch. De entree bedroeg 25 cent.

Een verslaggever van de Nieuwe Bredasche Courant wist destijds wel waar de schoen wrong, want:

Het was een avond van mannenzang in de echte oude stijl, een stijl waarvan we er steeds meer aan gaan twijfelen of hij zich in het sterk ontplooiende hedendaagsche muziekleven zal kunnen handhaven. Dit bleek ook vanavond. Niet alleen was de grote kerk zeer matig bezet, zodat de weinige aanwezigen in de kolossale ruimte verloren gingen, maar bovendien vermocht deze zang zelfs niet de werkelijk belangstellenden nog te boeien. We zijn er al jarenlang blij aan de heldentenoren en pathetische zangstukken ontwassen te zijn en plotseling worden we er door Mannenkoor weer volledig ingedompeld.

Het Pools monument op de hoek van het Wilhelminapark aan de Generaal Maczeklaan werd in 1954 onthuld t.g.v. de 10^e verjaardag van de slag om Breda (foto: Jeroen Koppes). Het staat op de plaats waar Poolse troepen van de 1^e Poolse Pantserdivisie hevig in gevecht waren met de in het park verscholen Duitsers. Het monument verbeeldt de Poolse adelaar die de Duitse bezetter onderwerpt in een hevig gevecht. Dankbaarheid naar de Poolse bevrijders is terug te lezen in de inscriptie (citaat: visitbrabant.com/nl)

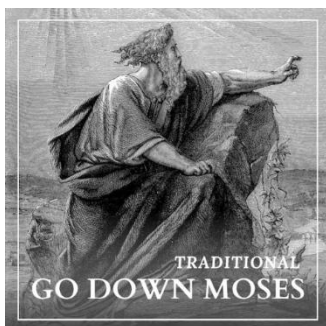
1969 | Dziękujemy Wam Polacy

Bij de afbeeldingen: In het midden een uitsnede van het voorblad v/h programmaboekje *Breda 25 jaar bevrijd*. Links, eregast generaal Stanislaw Maczek en rechts de gastheer, toenmalig burgemeester van Breda en beschermheer van zijn geliefde Breda's Mannenkoor, Willem Merck (zie bij hfd. 4 onder 'meneer Marcel')

'Dziękujemy Wam Polacy' betekent *Wij danken de Polen*. Deze dankbetuiging stond op het titelblad van het programmaboekje van het herdenkingsconcert dat op 31 oktober 1969 ter gelegenheid van de 25^e verjaardag van de bevrijding van Breda in de Grote Kerk werd gegeven. Ere-gast was Gen. St. Maczek (zie afbeelding). Op het programma van BM stonden destijds nog geen Poolse liederen, wel bijvoorbeeld *Beati mortui* van Felix Mendels-

sohn en het eeuwenoude geuzenlied *Merck toch hoe sterck* (ofwel *Lied op het ontzet van Bergen op Zoom*) in een bewerking van Henri van Nieuwenhoven (BM-dirigent in de periode 1905-1916, zie inleiding hfd. 3 | 'Ingevolge de bevelen van Hare Majesteit'). Indruk op het talrijke publiek, waaronder veel Poolse stadgenoten, maakten echter vooral de spirituals *Go down Moses* en *The battle of Jericho*.

Over de muzikale bijdrage van BM aan het totaalprogramma stond in Dagblad De Stem van 1 november 1969 het volgende te lezen: *Het Bredase mannenkoor onder leiding van Otto Deden zong een aantal op die bevrijding geïnspireerde liederen, zo begeistert en gaaf, dat het publiek terecht voorbij ging aan het oude misverstand, als zou in een kerkruimte geen applaus mogen opklinken..*

Noot: Beide negro-spirituals werden in 1954 door Louis Suijkerbuijk geïntroduceerd. Het genre kwam tijdens WO II met Amerikaanse soldaten naar Europa 'meegewaaid'. Zie ook bij hfd. 10 onder *Nobody knows*, een spiritueel intermezzo.

Behalve dat de bevrijding op begeistere wijze door BM werd bezongen, kwamen destijds ook twee gastsprekers aan het woord. De eerste daarvan was Wincent Spiewakowski, een oud-militair uit 1^e Poolse Pantserbrigade die na het einde van de oorlog in mei 1945 (vanwege de inlijving van Polen door Rusland) in Breda kwam wonen. In zijn toespraak over *De integratie van de Poolse bevrijders in de Bredase samenleving* gaf Wincent om te beginnen een historisch overzicht van het ontstaan van deze divisie vanuit de Pools-Duitse oor-

log in 1939. Wat de integratie betrof citeren we het volgende uit het voornoemde krantenverslag: *Als onder integratie wordt verstaan een gelijkwaardig opnemen van de ene bevolkingsgroep in de andere dan kan worden vastgesteld dat zulks in de Bredase samenleving het geval is geweest, al hebben in de beginjaren taalmoeilijkheden en verschillen in mentaliteit het vooral voor de oudere Polen van de driehonderd die in Breda achterbleven bijzonder moeilijk gemaakt.*

De tweede spreker was de historicus en Eerste Kamer lid drs. Y.P.W. (Ym) van der Werff. De titel van zijn toespraak luidde: *Heeft de bevrijding van Breda ons nog iets te zeggen?* De kern van zijn betoog stond samengevat in de kop boven het eerder geciteerde artikel in De Stem: *Herdenken zinloos zonder bezinning op de vrijheid*. Een kleine zestig geleden bepleitte Ym dus al het blijven doorvertellen van 'Het Bredaas verhaal', zou je kunnen zeggen. Dit zonder de "jongeren van deze tijd" (die van toen dus) op te zadelen met "de emoties van de ouderen". *Voor hen staat Hitler even ver af als Nero en zijn Christenvervolgers*. Een anno 2026 opmerkelijk citaat dat de verslaggever uit de mond van Ym optekende is: *Men hoeft geen fatsoensrakker te zijn om een gebrek aan fatsoensnormen te signaleren*. Let wel, deze uitspraak is van ver voor het digitale tijdperk waarin anoniem moddergooien en haatzaaijerij op sociale media hoogtij viert. Zelf gold Ym als een *beminnelijke, erudiete en zeer voorkomende senator*.

Over Ym van der Werff (1918-1993): Historicus, die 24 jaar liberaal Eerste Kamerlid was. Aanvankelijk leraar in het middelbaar onderwijs en docent van de KMA. Daarna gemeente- en provinciebestuurder. Vooral deskundig op het gebied van defensie en culturele zaken. Was actief in diverse commissies op het gebied van monumentenzorg, het bibliotheekwezen en de geschiedschrijving en stond bekend als verdediger van het cultureel erfgoed (bron: parlement.com | foto uit het fotoarchief Eerste Kamer). Noot: Over Wincent Spiewakowski is op het internet slechts op de site maczekpantersoldaten.nl teruggevonden dat hij in Polen werd geboren en gestorven is in Nederland/Breda.

1979 | 'Breda schaam je'

Ter gelegenheid van de 35^e verjaardag van de bevrijding van Breda gaf BM geen bevrijdingsconcert, maar zong het in de Grote Kerk tijdens een unieke eucharistieviering op de kerstavond van 24 december 1979. Uniek vanwege een Poolse voorganger, het Poolse repertoire, Poolse solisten, Poolse Volksdansgroepen en een paar honderd Poolse stadgenoten (zoals beschreven in *Een*

kerstviering in Poolse sferen). Wat daarin niet ter sprake werd gebracht was de afwezigheid van *Chór Bard* uit Krakow dat al toestemming had verkregen om naar Breda af te reizen. De titel boven dit stukje is ontleend aan de navolgende bestuursmededeling in het eertijdse verenigingsblad 'Dit zijn Goeie Berichten', nr. 4 – jrg. 1979 waarin een en ander wordt verduidelijkt.

Voor ons concert van 28 oktober 1979 in de Grote Kerk van Breda, ter ere van 35 jaar bevrijding van onze stad, zijn wij nog in onderhandeling met het Poolse koor "Bard" uit Krakow. Dit koor wil namelijk graag naar Breda komen en heeft daarvoor ook toestemming van de Poolse regering. Het probleem is echter dat wij als Breda's Mannenkoor verantwoordelijk zullen zijn om deze 50 zangers een drietal dagen onder te brengen, waarbij tevens de verblijfskosten voor onze rekening komen. Dat kunnen wij, alleen, financieel niet aan. Het gaat om een bedrag van ongeveer f16.000,-- () De gemeente heeft ()

laten weten wel wat subsidie te kunnen geven in het culturele vlak, maar niet in het consumptieve. De kans dat onze bevrijders op 29 oktober 1979 in de Grote Kerk van Breda zullen zingen is daarmee erg klein geworden. Breda schaamt je!

Mieczysława Karłowicza do słów Mieczysława Romanowskiego

Bij de afbeelding: Schermafbeelding van een YouTube filmpje van een opname uit 1973 waarin het beoogde *Chór Bard* uit Krakow het aloude lied *Sen ziemi* (De droom van de Aarde), in een bewerking van Mieczysław Karłowicz naar de woorden van Mieczysław Romanowski, zingt. Mieczysław Karłowicz (1876-1909) was een dirigent en componist. Mieczysław Romanowski (1833-1863) dichter en een verzetsheld ten tijde van de januariopstand tegen het Russische Rijk in 1863 waar- bij hij om het leven kwam.

Noot: In 2000 behoefde 'Breda' zich niet meer te schamen. In dat jaar werd BM immers door het gemeentebestuur als 'visitekaartje' van de stad naar Wrocław afgevaardigd (zie bij hfd. 14 onder 'Wrocław, een mijlpaal in de BM-historie'). Overigens had er al zo'n 20 jaar voordien van een mijlpaal sprake kunnen zijn, want vanwege de bestaande contacten met Chór Bard lagen er destijds serieuze plannen op tafel om "op basis van uitwisseling" een koorreis naar Krakau te organiseren. Uiteindelijk vond het toenmalige bestuur dit *niet haalbaar*, want de basis van uitwisseling betekent altijd dat je veel geld kwijt bent: voor de ontvangst en onderbrenging van zo'n 80 gasten in Breda en voor je eigen koorreis naar dat land. Ruwweg gezegd, kwam dit neer op totaal zo'n f 50.000,--

1994 | Breda onthaalt Poolse bevrijders

'Breda 50 jaar bevrijd' werd onder deze leus op grootse wijze herdacht en gevierd. De speciaal daartoe opgerichte *Stichting "Comité 29 oktober 1944"* had tot taak om alle activiteiten in de bevrijdingsmaand te coördineren. Daartoe behoorde de tentoonstelling *Breda Bezet en Bevrijd* die op 1 oktober 1994 in de publiekshal van het Stadskantoor aan de Claudius Prinsenlaan werd geopend en gedurende de gehele maand te bezichtigen was. Maar zo stonden er bijvoorbeeld ook een theaterspektakel, een multicultureel debatfeest en een filmmarathon rondom het bevrijdingsthema op het programma. Het accent van alle feestelijkheden en herdenkingen lag vanzelfsprekend in het weekend van 29 en 30 oktober. Een absoluut hoogtepunt vormde de *bevrijdingstocht* op zaterdagmiddag waarbij Poolse oud-strijders in historische 'Keep Them Rolling' legervoertuigen vanaf de KMA via een route door de binnenstad naar de Grote Markt werden gereden.

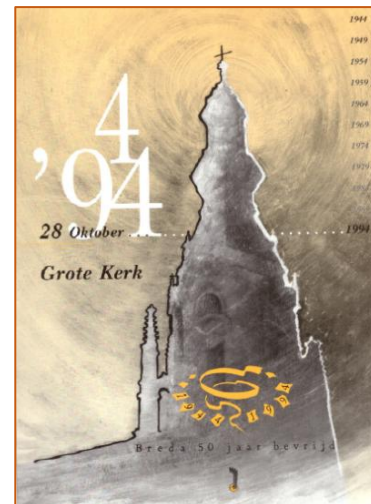
Bij de afbeelding (foto: Stadsarchief/Johan van Gurp): Ondanks het slechte weer waren er duizenden Bredanaars naar de Grote Markt gekomen om de Poolse bevrijders ovationeel te verwelkomen. De stoet werd voorafgegaan door de PTT-harmonie. Op de markt zelf stond een vaandelwacht paraat, hield burgemeester Ed Nijpels een (simultaan vertaalde) toespraak, waren er optredens van Harmonie Fidelis en de Koninklijke Militaire Kapel. Een kleine duizend leerlingen van Bredase basisscholen zorgden zowel voor een ontroerend moment met het zingen van het Poolse volkslied als voor grote uitbundigheid met vertolking van de *Paarse heide* (citaten uit De Stem van 31-10-'94). Noot: 'De Paarse heide' (op een tekst van voormalig BM-president Tony Smits van Waesberghe) werd in 1991 officieel uitgeroepen tot ons plaatselijk volkslied (zie bij hfd. 8 onder 'Van Bredasche Marsch tot Bredaas Volkslied' | PS. 'Spreekstalmeester' op die middag was onze erevoorzitter Hans Talboom.

Het programma op zondag de 30^e bestond uit een oecumenische dienst in de Grote Kerk, kransleggingen op beide Poolse Erebegraafplaatsen en een besloten feest voor de oud-strijders en overige genodigden in het Turfschip.

De weekendactiviteiten werden echter officieel ingeluid met het *Bevrijdingsconcert '94* voor genodigden in de Grote Kerk op vrijdagavond 28 oktober. Tot die genodigden behoorden kroonprins Willem Alexander, minister van Buitenlandse Zaken Hans van Mierlo, Brabants commissaris van de Koningin Frank Houben, waarnemend Pools ambassadeur dhr. Czartoryski; staatssecretaris van defensie Jan Gmelig Meijling, ambassadeur van het Verenigd Koninkrijk Sir David Miers en Andrew Maczek (de zoon van). En verder waren alle plaatsen gereserveerd voor Poolse oud-strijders en hun familieleden.

Omslag van het programmaboekje *Bevrijdingsconcert '94*

Na de openingstoespraak door Ed Nijpels, burgemeester en BM-beschermheer in de periode 1990-1995 (zie bij hfd. 14 onder 'Burgemeesters, de visitekaartjes van BM') volgde de uitvoering van de hymnische compositie *Atrium* door Capella Breda en het Daniel Speer Trombone Consort onder lei-

ding van de componist/dirigent Daan Manneke. Daan schreef deze compositie speciaal voor deze gelegenheid in eervolle opdracht van het gemeentebestuur.

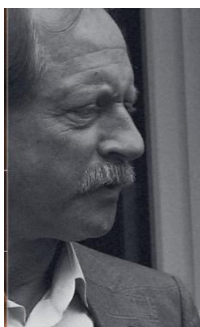
Bij de afbeeldingen van resp. Daan Manneke (1938 - heden, foto: Tessa Postuma-de Boer) en Hans van Mierlo (1931-2010, NRC-foto) | Daan Manneke (componist, dirigent, organist en oud-hoogleraar compositie en hedendaagse muziek aan het Amsterdamse Sweelinck Conservatorium) "heeft een reputatie verworven als een van de markante boegbeelden van de Eigentijdse klassieke muziek van de tweede helft van de 20ste en begin 21ste eeuw" (citaat Wikipedia). 'Atrium', op de tekst van

het gedicht *Querula pacis* ('klagende vrede') van Desiderius Erasmus uit 1517, heeft de structuur van de renaissance-muziek. Daan leidde het in 1976 door hem opgerichte Kamerkoor Capella Breda tot 2017. O.l.v. Iris Blom vierde het koor dit jaar (2026) haar 50-jarig bestaan | Hans van Mierlo, toenmalig minister van Buitenlandse Zaken hield in de loop van de avond een toespraak waarin hij de toetreding van Polen tot de Europese Unie bepleitte. Hans woonde tot zijn 12^e jaar aan de Delpratsingel en beleefde als 8-jarig kind op 12 mei 1940 'de Vlucht' van Breda.

Het verdere programma bestond uit twee, door een toespraak van Hans van Mierlo gescheiden, delen. In het eerste deel werd onder leiding van Marcel Verhoeff op indrukwekkende wijze de *Veldmis* van Bohuslav Martinu door BM, het Poolse mannenkoor *Cantamus*, de Koninklijke Militaire Kapel, organist Anton van Kalmthout, pianist René Arons en baritonsolist Bernard Kruysen ten gehore gebracht. In het tweede gedeelte lag de muzikale leiding in handen majoor Pierre Kuijpers, de dirigent van de KMK. Begeleid door de kapel zongen beide koren *Jerusalem* uit 'I Lombardi' van Giuseppe Verdi en vervolgens met de sopraansoliste Ellen van Haaren *La Vergine degli Angeli* uit Verdi's 'La Forza del Destino' en *Land of Hope and Glory* van Edgar Elgar. De officiële aftrap van het bevrijdingsweekend werd besloten met het zingen van het Pools en het Nederlands Volkslied.

Bij de afbeelding: Zangers van BM en *Cantamus*, "een van de beste mannenkoren van Polen" (aldus een aankondiging). Op de voorgrond de internationaal vermaarde baritonsolist Bernard Kruysen. (1938-2000). BM voerde de *Veldmis* met Bernard als solist nogmaals uit in 1995 tijdens een in de St. Nicolaaskirche van Praag gegeven *Bevrijdingsconcert* (zie bij hfd. 17 onder 'Buitenlandreizen in lustrumjaren' en in 2003 t.g.v. de 175^e verjaardag van de KMA in aanwezigheid van toenmalig koningin Beatrix (zie bij hfd. 8 onder '2003 | 175 jaar KMA').

Bij de afbeeldingen: Websitefoto van 'dramatische sopraan' Ellen van Haaren. In de kerstnacht van 1993 was Ellen al eens soliste bij de door BM gezongen nachtmiss (zie ook bij hfd 15 onder 'Van een oude naar een nieuwe traditie') | Portretfoto van René Arons. M.n. in de 'periode Peter Hermans' (1981-1992) trad René met regelmaat op met BM. In 2011 overleed hij op slechts 61-jarige leeftijd. Hij is echter niet vergeten, want ter nagedachtenis aan René (pianist improvisator en geliefd docent) organiseert het Koninklijk Conservatorium Antwerpen periodiek de *René Arons Improvisation Contest* voor muzikanten tot 30 jaar | 'Cantamus' te gast aan Haven 7 |

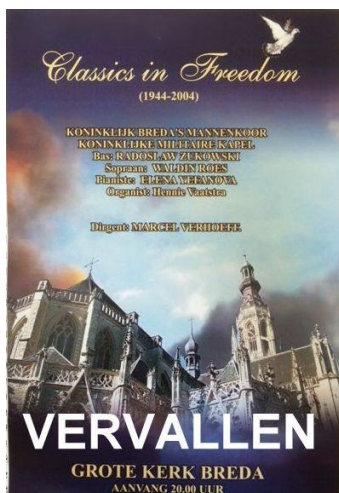
Noot: De belangstelling uit binnen- en buitenland voor het concert was veel groter dan waarop gerekend. *Voor veel Polen geen ruimte*, stond nadien dan ook in krant vermeld. Een geïmproviseerde oplossing hiervoor was dat het hele gebeuren in het tegenover de kerk gelegen café Beeker & Wetselaar live op een groot TV-scherm te volgen was.

2004 | Het einde van een tijdperk

Ter gelegenheid van de 60e verjaardag van de bevrijding van Breda stond er een groots concert onder de noemer *Classics in Freedom* op het BM-programma. Als een donderslag bij heldere hemel kwam het bestuur echter enkele weken voor de uitvoering met de mededeling om het concert af te blazen, want:

Dit concert zou instrumentaal worden begeleid door de **Koninklijke Militaire Kapel**. Echter, door bezuinigingen bij het Departement van Defensie wordt dit orkest binnenkort opgeheven of samengevoegd met een ander militair orkest, waardoor een groot aantal musici zal worden ontslagen. Dit heeft tot gevolg dat wij op 5 november niet kunnen beschikken over een begeleidingsorkest. Betaalbare alternatieven zijn op korte termijn niet haalbaar. Hiermee is de maandenlange voorbereiding van dit mooie bevrijdingsconcert in één klap van de tafel geveegd. Voor ons koor een forse teleurstelling.

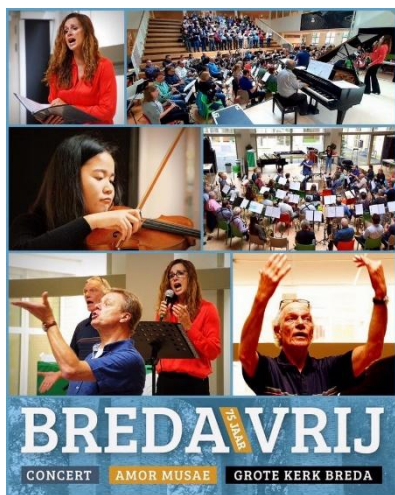

Bij de afbeeldingen: Poster van het bevrijdingsconcert met daarop de namen van de beoogde mede uitvoerenden en wel: de Koninklijke Militaire Kapel, Radosław Żukowski (bas), Waldin Roes (sopraan), Elerna Yefanova (pianiste) en Hennie Vaatstra (organist) | De geciteerde alinea is uit een brief *Aan de Edelachtbare Heer P.A.C.M. van der Velden, Burgemeester van Breda* d.d. 22 september 2004 met de mededeling: *Betreft vervallen concert 5 november*.

In meerdere opzichten betekende de afgelasting het einde van een tijdperk. Allereerst uiteraard dat van het bestaan van de KMK sinds 1829 (!) *Defensie laat oude tradities sneuvelen*, luidde toentertijd daarom ook de vette kop boven een artikel in NRC Handelsblad. Met deze teloorgang kwam tevens een einde aan de gezamenlijke optredens van BM en de KMK gedurende een kleine eeuw. De eerste keer was dat namelijk in 1906 t.g.v. het 40-jarig bestaan van BM voor zo'n 3000 toehoorders en laatste keer in 2003 t.g.v. 175-jarig bestaan van de Koninklijke Militaire Academie in aanwezigheid van Hare Majesteit koningin Beatrix (zie bij hfd. 8 onder '2003 | 175 jaar KMA' | zie ook bij hfd. 14 onder 'Midsummernight op de Parade'). Wat na 5 november 2004 ook zo zoetjesaan ten einde liep, was 'de periode Marcel Verhoeff' waarin het gebruikelijk was om bij grote concerten met louter *professionele* begeleidingsorkesten en solisten op te treden (zie ook bij hfd. 13 onder 'Chassé Theater' - 'Marcel Verhoeff, dirigent in twee werelden').

BM-zangers achter KMK-musici tijdens het *Bevrijdingsconcert '94*

2019 | Breda - 75 jaar Vrij - Concert

Na de betreurenswaardige afgelasting van het bevrijdingsconcert in 2004 verstreken 15 jaar (per saldo dus 25 jaar) voordat BM weer eens optrad in het teken van de *bevrijding* van onze stad. Weliswaar kan het koor bogen op meerdere indrukwekkende *4 mei herdenkingsconcerten* in die jaren, maar toch. De initiatiefnemer van het *Breda 75 jaar Vrij-Concert* was overigens het Harmonieorkest Amor Musae uit Prinsenbeek. Behalve BM verleenden ook Wilma Bierens (sopraan), Mei-Lin Bos (violiste), Jan Willems (organist) en André Telderman (pianist) hun medewerking aan het zeer gevarieerde programma met werken van Henk van Lijnschoten, John Williams, Karl Jenkins, Andrew Lloyd Webber, Richard Strauss, Michal Mioduszewskiego, Giuseppe Verdi, Sting, Leonard Cohen, Charles Gounod, Harold Arlen & Yip Harburg, Camille Saint-Saëns en Ross Parker Hughie Charles.

Bij de afb: Herinneringsflyer aan het 'Breda Vrij = Concert' a.d.h.v. foto's die door Theo Herrings tijdens de generale repetitie in de aula van het Stedelijk Gymnasium van Breda werden genomen.

Evenals bij de herdenking en viering van de 50^e verjaardag van de bevrijding van Breda het geval, werd ook die van de 75^e verjaardag (bij deze gelegenheid door de Stg. Jaarlijkse Herdenking Bevrijding Breda) groots aangepakt. Wederom waren er gedurende de gehele bevrijdingsmaand activiteiten. Hieronder bijvoorbeeld vanaf 11 oktober een indrukwekkende en drukbezochte *mobile expositie over generaal Maczek en de lotgevallen van de 1^e Pools Pantserdivisie* op het Kasteelplein en op 29 oktober een *Groot feest op de Grote Markt* dat door duizenden mensen werd meegevierd en die door de intussen tot koning gekroonde Willem Alexander werden toegesproken.

Bij de afb. d.d. 29 okt. 2019 (foto: ANP): Willem Alexander op het bordes van het ceremoniële stadhuis op de Grote Markt. Rechts van hem, burgemeester en gastheer Paul Depla en links de Poolse president Andrzej Duda en zijn vrouw. Ook de president sprak de menigte toe en evenals in 1994 was er daaraan voorgaand sprake van "een imposante kolonne van oude voertuigen en tanks" die met luid gejuich werd begroet waarna "het feest met zang en dans" losbarstte. De koning en de president waren die dag vanzelfsprekend ook aanwezig bij de *Grootse herdenking op ereveld Ettensebaan* waarbij "door beide staatslieden kransen bij het monument en een bloem bij ieder graf" werd gelegd | Noot: De mobile expositie werd op 3 sept.'19 in Warschau geopend en was nadien in alle door de Polen bevrijdde plaatsen vanaf Saint-Sylvain in Normandië t/m Wilhelmshaven in Neder-Saksen te bezichtigen.

Het *Breda 75 jaar Vrij – concert* was op zaterdagavond 19 oktober. De belangstelling ervoor was zo overweldigend dat het concert binnen enkele dagen was uitverkocht en er in overleg met de Grote Kerk een aantal stoelen werden bijgeplaatst. Het concert werd geopend door Amor Musae en Jan Willems die *Intrada* van Henk van Lijnschoten ten gehore brachten. Aansluitend sprak burgemeester Paul Depla de aanwezigen toe, werd een minuut stilte in acht genomen ter nagedachtenis van de omgekomen burgers en soldaten in en om Breda en zong BM allereerst het Volkslied *Mazurek Dabrowskiego* (waarop later nog het Marialied *Przez Czyscowe Upalenia* en het lijflied van 1^e Poolse Pantserbrigade *Pancerny chlopsy* volgden). Het eerste lied van de vijf dat Wilma Bierens vertolkte was *Im Abendrot* uit 'Vier letzte Lieder' van Richard Strauss. De jeugdige Mei-Lin Bos trad eenmaal voor het voetlicht met het spelen van het thema uit *Schindler's List* van John Williams.

Bij de afbeelding: Paul Depla tijdens zijn openingswoord op 19 okt. 2019. Paul is sinds 16 maart 2015 burgemeester van Breda en hij werd op 5 oktober van dat jaar tijdens een feestelijke repetitie aan Haven 7 t.g.v. onze 150^e verjaardag benoemd tot beschermheer van BM. Daarbij mocht hij het symbolische 1^e exemplaar in ontvangst nemen van '1865-2015 | BM, door romantiek gedreven', een essay over onze repertoiregeschiedenis (zie ook bij hfd. 14 onder 'Burgemeesters, de visitekaartjes van BM').

Bij de aan het programmaboekje ontleende portrettengalerij (vlnr.):

Jan Willems werd in 2007 benoemd tot hoofdorganist van de orgels van de Basiliek Sint-Jan-de-Doper te Oosterhout. Behalve 'Intrada' (het eerste deel uit de hymne *Wilhelmina* voor harmonieorkest van Henk van Lijschooten) bracht Jan samen het orkest ook de *Orgelsymfonie* van Camille Saint Saëns ten gehore.

Hans van Dun: Hans was tot aan zijn afscheidsconcert op 29 september 2025 ruim 40 jaar de bevlogen dirigent van de in 1888 opgerichte fanfare *Amor Musae* die in de loop van haar geschiedenis uitgroeide tot een internationaal befaamd symfonisch blaasorkest. BM trad meermaals met dit orkest op. Bijvoorbeeld in 2015 bij het jubileumconcert t.g.v. 150 jaar BM (zie ook hfd. 8 onder 'Van Vlijt & Volharding tot Amor Musae'.

Wilma Bierens: Wilma studeerde in 1987 summa cum laude af aan het conservatorium van Maastricht en is sindsdien een in binnen- en buitenland veel gevraagde sopraan voor opera- en operetterollen. Tijdens het Breda Vrij - concert zong zij (behalve het eerder genoemde *Im Abendrot*) al dan niet met begeleiding van orkest, koor en/of pianist: *Pie Jesu* uit het 'Requiem' van Andrew Lloyd Webber; *La Vergine degli' Angeli* uit 'La Forza del destino' van Giuseppe Verdi; *Fragile* van Sting en *Over the Rainbow* van Harold Arlen & Yip Harburg. In 2006 trad Wilma al eens met BM (o.l.v. Sonja Feenstra) op t.g.v. van de viering 80 jaar Sacramentskerk. Bij die gelegenheid zong zij o.a. samen met het koor Ave Maria van Bach/Gounod

Mei-Lin Bos was in okt. 2019 nog pas 16 jaar en studente aan het Stedelijk Gymnasium van Breda. In 2020 zette zij haar studie voort aan het Koninklijk Conservatorium Den Haag.

Hans de Wit volgde in 2008 Sonja Feenstra (zie bij hfd. 9 onder 'Vrouwen in een mannenwereld') op als dirigent van BM. Met zijn introductie van *popular music* kan hij beschouwd worden als een van de repertoirevernieuwers in de loop van de BM-historie. Voorbeelden van 'popnummers' zijn het tijdens het concert uitgevoerde *Hallelujah* van Lennard Cohen en *Fragile* van Sting. Zie ook bij hfd.10 onder 'Hans de Wit: Voor kwaliteit, solidariteit en gezelligheid'.

André Telderman: Sinds een jaar of tien is André bij de koorrepetities de professionele 'rechterhand' van Hans de Wit 'op de piano' en tevens onze vaste pianist bij alle grote en kleine concerten. Vanaf 2003 werd André overigens al met regelmaat als pianist en organist ingehuurd (waarover elders meer).

Over het Soldatenkoor, de Veldmis en een Mis voor de Vrede

Tijdens het 'Breda -75 jaar- Vrij concert' zong BM, begeleid door het machtige koper van Amor Musae, het triomfantelijke *Gloire* immortelle, ofwel het *Soldatenkoor* (Choeur des Soldats) uit de opera 'Faust' van Charles Gounod. Het betreft een van weinige koorstukken in de 19e eeuwse opera's die specifiek voor mannenstemmen zijn geschreven. BM hief deze triomfmars al in 1866 aan. Het betrof een toentertijd *eigentijds* werk van een nog in leven zijnde componist ten tijde van de Romantiek. Heel verwonderlijk dat het 'Soldatenkoor' al in het éérste BM-concertjaar (zie bij hfd. 13 onder 'Het Gouden Kruis') op haar programma kwam te staan is het overigens niet. BM is immers 'een kind van de 19e eeuw' waarin *liedertafels* zoals BM als paddenstoelen uit de grond opscho-

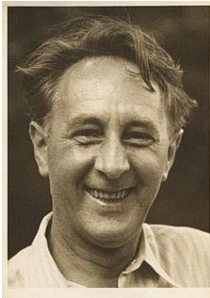
ten (zie bij hfd. 2 onder '5 oktober 1865 | Liedertafel Breda's Mannenkoor'). Het repertoire van die 'liedertafels' bestond voornamelijk uit door eigentijdse componisten, specifiek voor vierstemmig mannenkoor geschreven zangstukken van religieuze, romantische of nationalistische aard (zoals al vaker is opgemerkt). Het Soldatenkoor uit Faust behoort uiteraard tot de laatste categorie en het behoort tot op de dag van vandaag tot de 'evergreens' op de concertprogramma's van BM. Dat kan niet gezegd worden van het *Soldatenkoor uit de Heiligerlee-Cantate* van Richard Hol, een vergeten, maar ooit invloedrijk componist uit de school van de Nederlandse Romantiek (zie bij hfd. 2 onder 'De verheffing van het volk' en bij hfd. 8 onder '1878 | 50 jaar KMA').

Bij de afbeelding: Charles François Gounod (1818-1893) was een Frans componist uit het tijdperk van de Romantiek (1820-1910). 'Faust' ging op 19 maart 1859 in Parijs in première en "de opera hekelt het algemene verlies van waarden" (Wikipedia). Het onsterfelijke 'Gloire immortelle' is het eerste en lange tijd ook enige werk uit het operagenre. Andere werken van Gounod dat op de BM-repertoirelijst terechtkwam zijn *Les Martyrs*, een eveneens specifiek mannenkoor werk dat in 1976 door Gerard van Buul (zie bij hfd. 4 onder 'Au revoir meneer Marcel') werd geïntroduceerd en dat door Hans de Wit opnieuw 'in productie' is genomen; *Ave Maria*, een in het tijdperk Marcel Verhoeff (1992-2007) veel gezongen 'kerstnummer' en tenslotte het *Sanctus* en *Benedictus* uit zijn 'Messe solennelle en l'honneur de Sainte-Cécile' | Noot: Het *Ave Maria* betreft in feite een arrangement van Gounod van het Preludium in C-dur van Bach en er staat dan ook Bach/Gounod achter het betreffende Ave Maria in de BM-repertoirelijst

Een ander aan herdenken en vieren gerelateerd werk is de *Polní mše* (Veldmis) van de Tsjechische componist Bohuslav Martinů. Martinů schreef deze mis in 1938, aan de vooravond dus van WO II toen de wereld een jaar later nog een oogje dicht kneep bij bezetting van Polen door Duitsland. Het machtige werk voor mannenkoor, solist, slagwerk, harmonium / orgel en orkest werd onder leiding van Otto Deden voor het eerst tijdens een historisch concert op 28 oktober 1979, tezamen met de

Mariniërskapel, baritonsolist Leo Ketelaars en organist Piet Loose, uitgevoerd. Historisch was dat concert overigens vooral vanwege de première van *Mysteria*, een ter gelegenheid van de 100e verjaardag van BM in opdracht van de gemeente door Otto Deden geschreven compositie op teksten van de Rozenkransgeheimen (zie bij hfd. 7 onder 'Opgedragen aan BM of in opdracht geschreven' en bij hfd. 13 onder 'Sociëteit en Schouwburg Concordia').

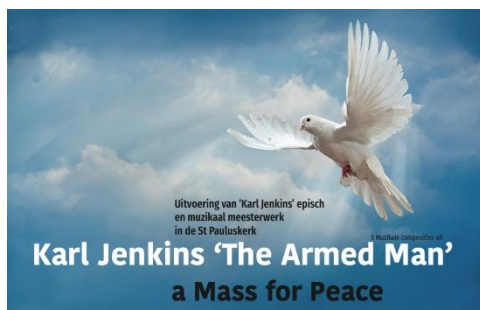

Bij de afbeelding: Bohuslav Martinů (1890-1959) is een representant van de componisten van de 20^e eeuw die in de periode 1910-1945 een einde maakten aan de 'valse' romantiek van de 19^e eeuw. Zijn werken zijn dus als 'vernieuwend' te bestempelen en de 'vernieuwer' die daarbij vernoemd moet worden is Jo Frijters (zie bij hfd. 10 onder 'geef ruimte aan je stem, kom zingen bij BM') die in 1962 Martinů's *Schafhirten* (het 1^e lied uit een serie Rebellenliederen voor a capella mannenkoor) introduceerde. Een derde werk van Martinů op de BM-repertoirelijst betreft zijn *The mount of three lights*, een cantate voor mannenkoor, solist, koperblazers en orgel. Deze cantate werd op 24 mei 1977 in de Sacramentskerk o.l.v. de flamboyante dirigent Jan Verbogt (zie bij hfd. 15 onder 'Uit de geschiedenis van het kerstconcert') uitgevoerd.

Een derde magistraal muziekstuk binnen dit thema van oorlog en vrede/herdenken en vieren betreft *The Armed Man | A Mass for Peace* van Karl Jenkins. Evenals de Veldmis kan deze Vredesmis als een immer actuele aanklacht tegen het niet aflatend wapengeweld in heden en verleden beschouwd worden. De wereldpremière ervan was op 25 april 2000 ter gelegenheid van het millenniumfeest van het Royal Armouries Museum in Londen. De BM-première van vier delen uit deze 13-delige compositie voor mannenkoor, solisten en orkest (die is opgedragen aan de slachtoffers van de Kosovo-oorlog in 1999) was in 2015 tijdens het jubileumconcert ter gelegenheid van onze 150e verjaardag (zie bij hfd. 13 onder 'Chassé Theater'). Sindsdien heeft m.n. het lyrische *Benedictus* uit dit werk op menig concertprogramma gestaan.

Bij de afbeeldingen: Karl Jenkins (1944 - heden) is een uit Wales afkomstige componist wiens muzikale carrière wortelt in de jazz- en rockwereld. Als componist van 'klassieke' werken vertegenwoordigt hij 'de moderne tijd' die, volgens een gebruikelijke indeling van klassieke stijlperiodes, van 'na 1945' is | Uitsnede uit een flyer van de uitvoering van 'The Armed Man' op 2 oktober 2022 in de St. Pauluskerk te Vaals door een van de oudste mannenkoor van Nederland, het *Koninklijk Mannenkoor Cecilia 1837 Vaals* en anderen.

BM en Amor Musae tijdens het jubileumconcert op 18 oktober 2015 in het nagenoeg uitverkochte Chassétheater waarbij de delen 1 (L'omme armé), 4 (Save Me from Bloody Men, 5 (Sanctus) en 12 (Benedictus) uit 'The armed man' - A Mass for Peace' ten gehore werden gebracht (foto: Ben Kaanders)